

RAZVIJANJE SPRETNOSTI IN SPOSOBNOSTI PRI POUKU GEOGRAFIJE

Polonca Šeško*

Povzetek

Prispevek obravnava tematiko, ki je snov diplomskega dela Razvijanje spretnosti in sposobnosti pri pouku geografije v osnovni šoli. Z anketo, ki so jo izpolnili učitelji geografije v srednjih šolah, smo pridobili podatke o tem, katere zmožnosti in spretnosti so učenci pridobili pri geografiji v osnovnošolskem izobraževanju pred vstopom v nadaljnje šolanje. Analizirali smo razlike med pridobljenimi spretnostmi in zmožnostmi, ki jih imajo dijaki, ki so se vpisali v gimnazije, in tistimi, ki nadaljujejo šolanje v srednjih poklicnih in strokovnih šolah. Raziskali smo, katere od njih so najbolj razvili in katere slabše. Na koncu podajamo priporočila za uspešnejše razvijanje posameznih spretnosti in zmožnosti pri geografiji v osnovni šoli.

Ključne besede: izobraževanje, šolska geografija, pouk geografije, spretnosti, zmožnosti

DEVELOPING PUPILS' SKILLS AND ABILITIES IN GEOGRAPHY TEACHING

Abstract

The article deals with the topic of the diploma exam paper *Developing Pupils' Skills and Abilities in Geography Teaching at Primary Level*. The survey performed by geography teachers at secondary level provided the data about what skills and abilities primary school pupils developed, and to what extent. We also analysed the difference between the skills and abilities developed by grammar schools students and vocational and technical school students. We investigated what skills and abilities pupils developed the most and what they developed the least, and we gave suggestions for more successful development of individual skills and abilities in geography teaching at primary level.

Key words: education, school geography, geography lessons, skills, abilities

Uvod

V Učnem načrtu za geografijo (2011) so opredeljene spretnosti in sposobnosti, ki naj bi jih učenci v osnovnošolskem izobraževanju razvili. Tako so navedene najbolj splošne, kot so **branje in razumevanje besedila, zemljevidov, grafična obdelava** ..., pa bolj kompleksne, kot so na primer **vrednotenje protislovij v okolju sodobnega sveta, prepoznavanje nuj-**

* Polonca Šeško je profesorica geografije in zgodovine polonica@gmail.com

nosti trajnostnega razvoja, uporaba komunikacijskih in miselnih veščin ... Te spretnosti in sposobnosti se med seboj ne izključujejo, temveč so povezane in se nadgrajujejo. Predmet geografija s svojo razsežnostjo omogoča idealne razmere za razvijanje mnogih spretnosti in sposobnosti učencev. Z aktualnimi družbenimi temami učenci razvijejo svojo socialno in etnično držo. Ustvarijo si lastno mnenje o posameznih problematikah, znajo se spoprijeti z različnimi problemi, spoštujejo kulturno raznolikost in imajo razvit čut za sočloveka in naravo. Če učenci po končani osnovni šoli dosežejo te spretnosti in sposobnosti, lahko govorimo o kompetentnih učencih. Za te učence vemo, da bodo svoje veščine še poglobljali v nadaljnjem izobraževanju. V življenju se bodo dobro spoprijemali z različnimi konflikti, uspešni bodo v poklicu ..., laično povedano, »bolje se bodo znašli«.

Učni načrt za geografijo je naravnian k temu cilju, vendar pa se pojavi vprašanje, koliko uspe učiteljem razviti kompetentnega mladostnika. Učitelj geografije je na tem mestu v nezavidljivem položaju, saj ima na razpolago natančno odmerjeno število ur in učno snov, ki jo mora predelati. Zato je še posebej pomembno **medpredmetno povezovanje**, saj določene spretnosti in sposobnosti niso zgolj predmet pouka geografije, ampak tudi več učnih predmetov v šoli. Ima pa učitelj geografije veliko vlogo pri tem, kako je sam strokovno podkovan, da je sposoben voditi učence in jim pomagati, da se razvijejo v ozaveščene mladostnike.

Pomembna vloga učitelja geografije je, da je dobro didaktično in strokovno podkovan ter da ima dobre vodstvene sposobnosti, s katerimi pomaga učence usmerjati k določenim spoznanjem in presojam.

Rezultati raziskovalnega dela

Učitelji so po anketi ocenjevali spretnosti in sposobnosti dijakov v prvem letniku oziroma v drugem, če se po programu predmet geografija prične takrat. Skupaj je bilo ocenjenih 1796 dijakov. Anketirani so bili srednješolski učitelji, ker so ti najbolj nepristransko ocenili učence, ki so prišli iz osnovne šole. Poleg tega je tako ocenjevanje bolj realno, saj učitelji niso ocenjevali svojega dela z učenci, temveč spretnosti in sposobnosti, ki so jih učenci prinesli v srednjo šolo. Ker so učitelji ocenjevali gimnazijce in dijake srednjih poklicnih oziroma strokovnih šol posebej, smo lahko ugotavljali, kako se povezuje učni uspeh z razvitostjo posameznih spretnosti in sposobnosti. Izkazalo se je, da merilo za dosežene kompetence ni nujno ocena ali učni rezultat, vseeno pa ocena veliko pove o učenčevem odnosu do dela. Na splošno pa **učenci z boljšim uspehom, ki so šolanje nadaljevali na gimnaziji, določenih manj kompleksnih spretnosti in sposobnosti niso razvili bolje od učencev s slabšim učnim uspehom, ki so šolanje nadaljevali v srednjih poklicnih ali strokovnih šolah.**

V nadaljevanju bomo predstavili in komentirali nekatere spretnosti in sposobnosti, ki so jih učenci najbolj razvili, in tiste, ki so slabše razvite.

Branje in interpretacija besedil

Razlika v interpretaciji prebranega besedila in pri iskanju podatkov iz sekundarnih virov med gimnazijci in preostalimi dijaki ni bistvena. So pa to spretnosti, ki so jih dijaki med vsemi najbolj razvili (okoli 80 %). To je bilo tudi pričakovati, saj jih učenci v osnovnošolskem izobraževanju

pridobivajo pri vseh predmetih. Kljub temu učitelji opozarjajo, da dijaki niso zainteresirani za tovrstno delo, ter da tako ne pridobijo veliko znanja. Z razvojem tehnologije so se razvile tehnike, ki jih učenci raje uporabljajo. Raje kot iz knjig in enciklopedij uporabljajo podatke iz spletnih virov. Učitelji naj seveda spodbujajo pridobivanje podatkov iz obojih, učence pa opozarjajo na kritično vrednotenje. Na spletu je njihova verodostojnost marsikdaj vprašljiva.

Terensko delo – kako ga približati učencem?

Osnovnošolci se slabše seznanijo z delom na terenu. Največkrat sta pri terenskem delu zastopana **skiciranje in opazovanje**, ki ga učenci opravijo v okviru ekskurzij. Preproste skice in opazovanja se lahko naučijo že pri likovnem pouku in svoje znanje prenesejo k pouku geografije. Drugo terensko delo, kot na primer merjenje, anketiranje in kartiranje, pa je pri osnovnošolcih nasploh slabo razvito. Učitelj bi poleg individualnih nalog, ki bi jih učenci opravili za domačo nalogo, kot na primer **kartiranje** domačega kraja, lahko domiselno vpeljal vajo merjenja oz. štetja in anketiranja in intervjuja v šolski razred. S tem bi učenci boljše spoznali tehnike, ki se sicer izvajajo na terenu, vendar zanje ni dovolj časa.

Po vsej verjetnosti se skozi okno učilnice vidi na bližnjo cesto. Učenci bi lahko po skupinah šteli cestni promet v določenem času. Učitelj bi seveda izbral tisti čas za **merjenje**, ki najbolj izstopa po prometu na cestah. Učenci, ki bi več dni v skupinah pri pouku merili promet (recimo 10 minut), bi na koncu prišli do določenih rezultatov, ki bi jih **primerjali** med seboj. Z njimi bi ugotovili določene **zakovitosti** pri cestnem prometu v njihovem kraju. Učitelj in drugi učenci lahko ta čas namenijo ponavljanju in utrjevanju učne snovi, da učenci, ki bi merili, ne bi zamudili nove snovi.

Tudi **anketo in intervju** lahko izvedemo v učilnici. Preproste krajše ankete lahko učenci rešijo kar sami v razredu ali pa to storijo doma. Recimo, da je tema ankete »ločevanje odpadkov v 8. a-razredu«. Učitelj učencem predstavi temo in jih usmerja k vprašanju, ki bi podala neko celotno sliko glede ločevanja odpadkov v njihovem razredu. Za to učitelj ne potrebuje veliko časa. To je lahko vključeno kot začetna motivacija v učno uro. Z »brainstormingom« in razgovorom bi učenci podali različna vprašanja, učitelj bi si jih zapisal ter do naslednje ure sestavil anketo, ki bi jo učenci izpolnili. Ko bi se učitelj naslednjič odločil za krajšo anketo v razredu, bi končno izdelavo ankete prepustil učencem. Rezultate ankete bi zbrali tako, da bi učitelj pomešal anketne lističe in jih razdelil med učence. Na tablo bi narisal preglednico, v katero bi vpisoval pridobljene podatke. Skupaj z učenci bi analizirali pridobljene podatke.

Učitelj v kraju, kjer uči, zagotovo pozna kakšno osebnost, ki bi lahko bila zanimiva za intervju v razredu. Po slovenskih občinah je zaposlenih veliko geografov, ki bi lahko bili bogat vir informacij, sploh tistih, ki zadevajo kraj šolanja učencev. Učitelj lahko povabi v razred tudi osebo, ki je obiskala oddaljene pokrajine, po možnosti z drugačno kulturo, kot je naša, ali pa morda osebo, ki je doživela kakšno nenavadno izkušnjo, kot recimo; poplavo, potres, kulturni šok ... Ko se učitelj odloči, da bo v razred povabil osebo, ki jo bodo učenci anketirali, se mora na to dobro pripraviti. Pripraviti mora tudi učence. Ti naj bodo z obiskom seznanjeni vsaj dva tedna prej, saj si bodo morali pripraviti vprašanja za intervju. Vsak učenec bi

Reševanje problemov – šibka točka učencev

moral podati nekaj vprašanj, ki bi jih učitelj pregledal. Po končanem intervjuju učenci doma na računalnik vpišejo odgovore na svoja vprašanja. Učitelj ta vprašanja zbere in uredi, ter preda celoten potek intervjuja učencem. Ker je intervju v razredu nekaj nevsakdanjega, kjer je prisotna tudi tretja oseba, bo učencem učna ura gotovo zanimiva.

Seveda tako delo zahteva od učitelja veliko časa in priprav, pa vendar je v primerjavi s tem, kaj bi takšni načini dela v razredu pomenili za učence, vsakršno tarnanje o primanjlovanju časa odveč. To so namreč projekti, ki jih učitelj ne izvede v enem dnevu. Načrtovati jih je treba že na začetku šolskega leta. Tako bi imeli učitelji za njih dovolj časa, da jih izpeljejo ter učno uro in nekatere geografske teme predstavijo bolj konkretno.

Okoli 65 % dijakov se zaveda, da so medosebni problemi lahko hitro rešljivi. Le približno 63 % dijakov spretno razreši konflikte, ki se zgodijo v razredu na medosebni ravni. Čeprav se dijaki v razredu na splošno dobro razumejo, pa v konfliktnih situacijah ne znajo najbolje reagirati.

Takšni konflikti lahko poslabšajo kvaliteto pouka in pridobivanje znanja, tudi drugim dijakom, ki niso neposredno vpleteni v konflikt. Poleg tega nepoznavanje reševanja konfliktov na medosebni ravni ni dobra popotnica za nadaljnje kvalitetno življenje. Že v osnovnošolskem izobraževanju bi bilo treba več časa nameniti temam, ki zadevajo medosebne odnose. Sploh predmet geografija lahko ponudi različne situacije, skozi katere bi se učenci priučili reševanja medsebojnih sporov na čim bolj razumen način.

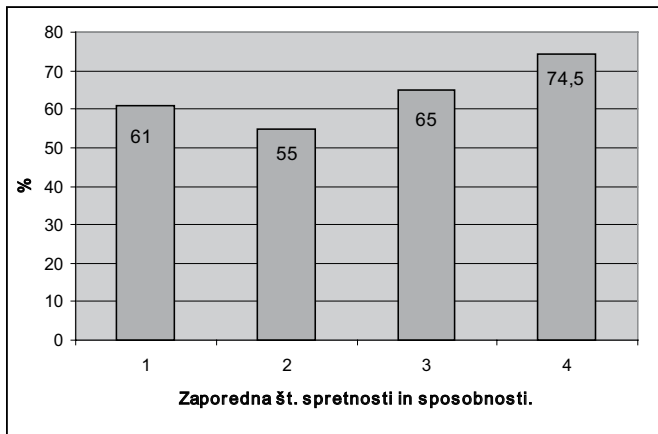
Dijakom pa v prvem letniku gimnazij manjka tudi spretnost reševanja geografskih problemov. Le okoli 57 % dijakov se je pripravljeno poglobiti v nek geografski problem, ki jim ga zastavi učitelj, ga razčleniti in podati predloge za njegovo razrešitev. Rezultat pri dijakih srednjih poklicnih in strokovnih šol je še slabši. Teh spretnosti in sposobnosti nima do 70 odstotkov dijakov. Zastavljanje in reševanje problemov je torej veliko brezno v spretnostih in sposobnostih učencev po končanem osnovnošolskem izobraževanju.

Poudariti moramo, da je podajanje predlogov in mnenj za razreševanje geografskih problemov odvisno tudi od učenčeve samozavesti in od tega, kako sošolci reagirajo na posameznikovo mnenje. Okoli 36 % vseh dijakov si s svojimi idejami ne upa izpostaviti. To dejstvo lahko povežemo s podatkom, da okoli tretjina vseh dijakov ne upošteva mnenja sošolcev. Tako morda marsikateri učenec, ki sicer ima zamisel (pa naj bo ta prava ali ne) svojega stališča ne upa povedati, saj se boji posmeha ali zbadanja. Ker so najstniki občutljiva skupina, se raje potuhnejo, da ne bi ogrozili svojega položaja v razredu.

Že osnovnošolce je treba naučiti, da so problemi (ne samo geografski) rešljivi, da ima lahko vsak svoj pogled na določen problem in vsak svojo rešitev zanj.

V nadaljevanju so grafično predstavljene še nekatere spretnosti in sposobnosti, ki se nanašajo na usvajanje znanja in odnos do dela v razredu.

Graf 1: Odstotek dijakov, ki dosega posamezno spretnost in sposobnost

Vir: Anketno delo, 2012
Kartografija: Šeško, 2013

Opis spretnosti in sposobnosti

1. Dijaki so pripravljene na nova dognanja, prepričanja in znanja, ki jih kritično ovrednotijo.
2. Dijaki so sposobni že pridobljeno znanje uporabiti, ga povezujejo in z njim pridejo do novih spoznanj in presoj.
3. Dijaki imajo pozitiven odnos do dela in učne snovi.
4. Dijaki sprejemajo pravila, ki jih postavi učitelj.

Menimo, da bi se učenci v osnovni šoli lahko bolje priučili spretnosti reševanja problemov, saj so dalj časa v določeni skupini, se dobro poznajo, so bolj povezani, poleg tega bolj z zanimanjem sprejmejo

različne oblike dela. Tako so v razredu bolj sproščeni in imajo večji pogum izpostaviti se in povedati svoje mnenje. Po osnovni šoli zapustijo to varno zavetje, pridejo v nov krog ljudi, ki ga morajo šele spoznati. V takih situacijah so načeloma bolj zaprti in traja nekaj časa, preden se odprejo in se upajo izpostaviti pred sošolci in tudi pred učiteljem. Če učenci v osnovni šoli ne pridobijo izkušnje, da je dobro in prav povedati in zagovarjati svoje mnenje, predstaviti svoja stališča, bo v srednji šoli to toliko težje, saj so v tej starosti zaradi adolescence dosti tudi bolj občutljivi.

Učencem manjka raziskovalni duh. V osnovni šoli veljajo učenci za bolj radovedne, zato bi morali učitelji njihovo radovednost izkoristiti in jo še poglobiti. Učitelji bi se morali z učenci že v osnovni šoli več pogovarjati o **atraktivnih temah**, ki bi vzbudile vse učenčeve čute in bi ga pritegnile k aktivnemu razmišljanju.

Anketirani učitelji poudarjajo, da k njim prihajajo učenci z različnim predznanjem. Pravijo, da dijaki sami ne vedo, kako se učiti. To odpira nov problem in dejstvo, da bi se učenci v osnovni šoli morali **učiti učenja**. Skozi učenje učenja učenci namreč sami pridejo do določenih spoznanj, ki jim bodo koristila v življenju. Tempo in zahteve programov so načrtovani tako, da učiteljem zmanjkuje časa. Vendar bi moral vsak učitelj svojo učno uro končati tako, da bi učence fascinirala, presenetila, jim odprla en kup vprašanj, ki jim preprosto ne bi dala miru in bi jih morali raziskati. Pri tem povprašati za mnenje starše, sošolce, prebrskati po spletu, vprašati učitelja. Tak raziskovalni duh manjka v osnovnošolskih klopih in pred katedrom.

Trajnostni razvoj – prihodnost učencev je v naših rokah

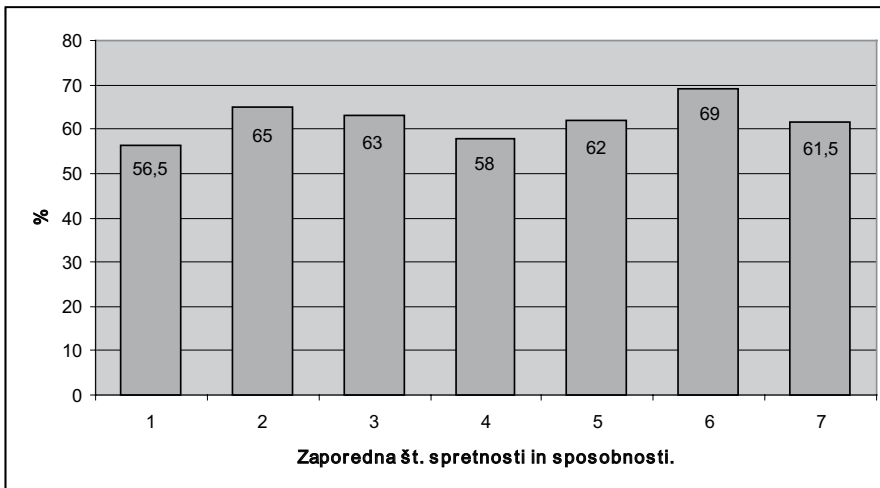
64 % gimnazijcev in 48 % dijakov srednjih poklicnih in strokovnih šol se zaveda posledic netrajnostnega razvoja. 69 % gimnazijcev in 54 % preostalih dijakov pa prepozna potrebo po določenih spremembah na družbenem in okoljskem področju. Podatki kažejo, da so učenci v osnovni šoli seznanjeni z nekaterimi okoljskimi temami; ločevanje odpadkov, podnebne spremembe ... Premalo pa se zavedajo, kaj oni sami doprinesejo k temu, če ločujejo odpadke, zmanjšajo porabo vode, elektrike, se vozijo v šolo s kolesom ...

Učitelji opozarjajo, da veliko dijakov ne ve, kaj vsebuje pojem trajnostni razvoj. To pomeni, da tega pojma v osnovni šoli niso dobro usvojili. Učitelji

bi se morali nujno udeleževati geografskih izobraževanj na temo trajnostnega razvoja. Tako bi lahko učence uspešno usmerjali in vodili k spoznanjem o tej problematiki. Glede na to, da je ravnanje v skladu s trajnostnim razvojem ključno za kakovost življenja nas samih in naših zanamcev, bi morala biti tovrstna izobraževanja za učitelje obvezna.

V spodnjem grafu so grafično predstavljene nekatere spretnosti in sposobnosti, povezane z razumevanjem protislovij v okolju in prepoznavanju nujnosti trajnostnega razvoja.

Graf 2: Odstotek dijakov, ki dosegajo posamezne spretnosti in sposobnosti

Vir: Anketno delo, 2012
Kartografija: Šeško, 2013

Opis spretnosti in sposobnosti

1. Dijaki se zavedajo, da v prostoru ni stalnic in da se vse spreminja.
2. Dijaki se zavedajo, da lahko sprememba na drugem koncu sveta vpliva na življenje pri nas (ali obratno).
3. Dijaki so informirani (TV, časopis, splet, revije) in jih zanima problematika človekovega ravnanja v prostoru.
4. Dijaki se zavedajo posledic netrajnostnega posega v prostor.
5. Dijaki spoštujejo kulturno raznolikost.
6. Dijaki imajo pozitiven odnos do skupnosti, v kateri živijo.
7. Dijaki občutijo/prepoznajo potrebe po določenih spremembah na družbenem in okoljskem področju.

Sklep

Sklenemo lahko, da spretnosti in sposobnosti, navedene v učnem načrtu za geografijo, dosežeta slabi dve tretjini osnovnošolcev. Spretnosti in sposobnosti, dosežene med osnovnošolci, ki se vpišejo na gimnazijo, in tistimi, ki gredo na srednje poklicne in strokovne šole, se na splošno gledano ne razlikujejo veliko. Najbolj izstopajo tiste spretnosti in sposobnosti, ki zahtevajo od učencev več razmišljanja in povezovanja znanja. Gimnazijci so v povprečju bolj ozaveščeni in obveščeni glede stanja našega planeta. Bolje zastavljajo in razrešijo geografske probleme. So bolj strpni do različnih kultur in imajo boljši odnos do dela v razredu.

Osnovnošolski učitelji bi morali bolj poudarjati teme, v katere lahko vključijo razvijanje spretnosti in sposobnosti prepoznavanja nujnosti trajnostnega razvoja, reševanje geografskih in medsebojnih problemov in spoštovanje različnih kultur.

Koliko bo učenec dosegel spretnosti in sposobnosti, je odvisno tudi od kompetenc učitelja. Samo predavanje »ex katedra« ni dovolj. Res da pri tem učitelj ne izgublja časa, ki ga je vedno premalo, vendar učenci pri tem samo pasivno poslušajo. Pomembno je, da učitelj prevzame vlogo organizatorja pouka. Učence naj z različnimi metodami in tehnikami dela spodbuja k aktivnemu sodelovanju.

Literatura

1. Šeško, P., 2012. Razvijanje spretnosti in sposobnosti pri pouku geografije v osnovni šoli. Diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 84 str.